

Михайло Шмігельський,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри МЕГП*

Інституту підприємництва та перспективних технологій

СОЦІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ НОВІТНІХ ХРИСТИЯНСЬКИХ ТЕЧІЙ В УКРАЇНІ

Проаналізовано вплив новітніх християнських течій на суспільне життя в сучасній Україні. Дано аналіз соціальної роботи християнських релігійних організації в Україні, зокрема розкрито особливості соціального служіння в новітніх християнських рухах.

Ключові слова: новітні християнські течії, соціальне служіння, християнські релігійні організації.

Церква та її діяльність є невід'ємною частиною суспільства. Вона брала і бере участь у вирішенні назрілих суспільних проблем. Не є винятком у цьому і новітні релігійні групи.

Сучасне розуміння релігійної свободи, поширення політичного, культурного та ідейного плюралізму радикально змінюють становище нових релігійних течій. Демократична держава, – і тут, безперечно, можемо навести і приклад України, – здебільшого не вдається до репресивних заходів, аби обмежити прояви релігійної творчості, як такої і не вважає релігійний плюралізм небезпекою для свого існування.

Аналіз процесів у неохристиянському релігійному середовищі дає змогу сформулювати ряд тез, у т. ч. прогностичного характеру. По-перше, питома вага неохристиянських Церков на українській конфесійній карті поки що залишається невеликою, але з року в рік вона зростає. Так, у 1992 р. релігійні громади неохристиянських напрямків становили лише 0,3 % від загальної кількості релігійних громад в Україні, до 1995 р. їхнє число зросло до 1 %, у 2001 р. – до 4 %, у 2003 р. – 5 %, у 2007 р. – 6 %. Таким чином, діяльність неохристиянських релігій наразі не є домінантою релігійно-церковного життя в Україні. Водночас присутність неохристиянських церков на конфесійному полі держави посилюється, а їхні спроби перерозподілу духовного простору викликають неоднозначну оцінку, що створює у суспільстві конфліктогенну ситуацію й вимагає зваженого реагування.

По-друге, неорелігійний рух має незворотній характер, а його інтенсивність залежатиме від регіональних відмінностей у моделях ментальності та релігійної культури населення. По-третє, відбувається стабілізація неохристиянського руху, входження багатьох громад у русло нормального функціонування (харизмати, мормони тощо). Нарешті, спостерігається процес їхньої соціалізації, що виявляється в їхній більшій відкритості для суспільства, благодійній діяльності, врахуванні історичного й національного контекстів у місійній роботі.

Захід є найрелігійним регіоном в Україні. Тут діє більше половини всіх релігійних громад. Проте він найменше відчуває вплив неохристиянських рухів (Волинська –

всього 12 громад неохристиянських Церков, Івано-Франківська – 8, Львівська – 24, Рівненська – 10, Тернопільська – 9). Південні ж та східні області України, місто Київ нині є регіонами найінтенсивнішого поширення нових течій (найбільше їх у Донецькій області – 296). Основна мережа неохристиянських рухів припадає на схід і південь України й продовжує розвиватися переважно за рахунок цих, у минулому заатеїзованих, теренів.

Зруйнована у південно-східних областях України внаслідок урбанізації традиційна релігійність виявилася найкращим ґрунтом для поширення нових релігій. Відчутно впливають на конфігурацію неохристиянських Церков і течій в Україні і регіональні відмінності в рівні національної свідомості: там, де він нижчий, кількість неохристиянських утворень зростає значно інтенсивніше.

Тому можна констатувати, що поширення новітніх християнських течій має, в основному, не всеукраїнський, а більшою мірою регіональний характер.

Очевидно, що в Західній Україні діють такі фактори, як порівняно розвинута інфраструктура традиційних Церков, поєднання у свідомості людей своєї релігійної належності з національною, інтеграція конфесійного чинника в систему культури і побуту. Саме вони органічно блокували проникнення в цей регіон нових релігійних течій. Додамо також, що новітня релігійність до сьогодні виступає переважно як міський феномен.

Розглядаючи новітню релігійність у великих містах України (Києві, Львові, Донецьку, Миколаєві та Севастополі), виділяємо специфічні соціально-демографічні характеристики її носіїв. Більшість із них становлять люди молодого віку (51 %), близько 40 % – це люди середньої вікової групи. Серед опитаних – 54,1 % осіб з вищою та незакінченою вищою освітою, представників інтелігенції (педагоги, лікарі, науковці, працівники культури) – 29,2 %, та близько 20 % – студенти. Серед респондентів виявлено лише 9,1 % робітників, 6,7 % службовців та 0,7 % аграріїв. Кожен третій з опитаних (30,2 %) неопротестантів займається місіонерською та/або благодійною діяльністю [1, с. 19].

Як бачимо, більшість членів новітніх громад у віковому сенсі є соціально найактивнішою частиною українського населення. Саме цей віковий прошарок суспільства працює, створює матеріальні та духовні цінності, а отже, й тісно контактує із соціумом. Зрозуміло, що саме такі люди мають чималий вплив на оточуючих своїм життєвим досвідом, який, у разі його позитивності, стає прикладом для наслідування і гарантом правильності обраного духовного шляху. Основне середовище, де виникають неорелігії, і переважний склад неогромад – це інтелектуалізовані верстви населення. Вони є мозком будь-якої неорелігійної організації, навколо якого групуються інші послідовники течії.

Більшість українців, які стали членами неохристиянських течій, російськомовні (відповіді в україномовних анкетах подаються російською), ніяк не ідентифікують себе з українським етносом, виступають проти існування в Україні національних і державних Церков, акцент роблять на загальнолюдських цінностях релігійних вчень, зазвичай не приймають ідеї необхідності онаціональнення культурної діяльності, видання богослужбової та богословської літератури українською мовою тощо.

Як слушно зазначає Л. Филипович, протягом недовгої, але вже історії, більшість неохристиянських рухів пройшли у своєму розвитку певні стадії, на

кожній з яких вирішувалися чітко визначені завдання. Нинішній етап у релігійному житті неорухів характеризується доланням недоліків перших років існування («дитячих хвороб росту»), врахуванням досвіду діяльності своєї та інших неогромад, активною соціалізацією. Поступово неорелігійні організації, які на перших порах були надто замкнуті, пропагували якщо не зовнішню, то хоча б внутрішню відреченість від світу, відмовляються від неконструктивного критицизму на його адресу. Вони, як правило, сьогодні вже зацікавлені у своєму включенні в соціум. Соціалізація нових рухів відбувається через благодійну діяльність, просвітництво, видання і поширення релігійної літератури, пропаганду істин свого вчення в засобах масової інформації, через факт визнання їх державою – реєстрацію в органах влади, через бажання налагодити стосунки з традиційними Церквами тощо. Нові течії все частіше прагнуть якнайповніше включитись у різні сфери суспільного життя [2, с. 271–272].

В останні роки неохристиянські громади акцентують увагу не стільки на кількісному зростанні, скільки на інтенсивності свого розвитку, працюють над якісними показниками своєї присутності в суспільстві. Вони не стільки прагнуть залучити у свої спільноти нових вірних, скільки підняти духовний рівень уже наявних членів. У цьому в них уже є певні досягнення: налагоджено видання відповідної літератури, відбувається підготовка українських проповідників, ведеться індивідуальна робота з кожним віруючим, якого залучають до навчання, підвищують його культурний, освітній, богословський рівень, а відтак – і всієї громади тощо.

Для сучасного етапу їх розвитку характерне входження багатьох громад у русло звичайного функціонування, а також процес їхньої соціалізації, що спостерігається в їхній більшій відкритості для суспільства, благодійній діяльності, активній соціальній роботі тощо. Як свідчить релігійна статистика, останніми роками (2005–2007 рр.), на відміну від усього періоду 90-х рр. XX ст. – початку XXI ст., з неохристиянських релігій динамічно поширюються лише харизмати, а по інших рухах кількісні показники переважно стабілізувалися.

В Україні розвиток харизматичного руху почався з початку 90-х р. XX ст. – після проголошення незалежності країни і встановлення значно сприятливіших умов для діяльності різних конфесій. Перші Церкви цього напрямку виникли в Україні 1990 р. Виникнення харизматичних громад та їхнє поширення стало результатом діяльності вітчизняних і закордонних проповідників харизматизму (Л. Падун, С. Аделаджа, Г. Мадава, Д. Масон та ін).

Регіонально харизматичні громади більш поширені у центрі, а також на сході та півдні України.

Для всіх українських харизматичних Церков властива активна проповідницька і благодійна діяльність, яка проводиться у різних напрямках. Це і проповідь серед політичної та бізнесової еліти, робота з наркоманами й алкоголіками (зокрема, через заснування реабілітаційних центрів), проповідь серед представників певних національних груп (у т. ч. циган), благодійна допомога різним потребуючим категоріям населення, активна місіонерська праця в Україні, а також країнах ближнього та далекого зарубіжжя тощо. Для більшості Церков притаманне прагнення до тотальної евангелізації. В гаслах, якими керуються харизмати,

звучать заклики «зруйнувати твердині», «взяти землю для Ісуса Христа», «підкорити міста і країни» тощо.

Майже при всіх Церквах діють духовні навчальні заклади для підготовки священнослужителів і місіонерів. Існують харизматичні телеканали або телепередачі на інших каналах. Останнім часом лідери деяких харизматичних Церков намагаються посилити активну роль у суспільних, зокрема, політичних процесах. Практикуються масові відкриті богослужбові чи громадські акції: «Марші Ісуса», «Фестивали Ісуса», марші проти СНІДу, конференції із залученням відомих закордонних харизматичних проповідників тощо. При багатьох харизматичних Церквах діють «телефони довіри» для допомоги тим, хто опинився у проблемній ситуації.

Варто відзначити активне проникнення представників харизматичних Церков у сферу підприємництва, великого та малого бізнесу. Їхні настанови містять у собі об'єктивно вигідну для ринкових відносин ідеологію, відповідно до якої «дохід є зримим вираженням благословення Богом праці віруючого і тим самим богоугодності його економічної діяльності» [3, с. 203]. На відміну від «старих протестантів», їхні етичні погляди не обтяжені «пуританською суворістю», ставлення до бізнесу харизматів перебуває, мабуть, у дещо іншій моральній площині, є більш компромісним та прагматичним. Сприйняття фінансових справ їхніх членів – цілком позитивне і прогресивне. Цікавими в цьому контексті є книги Дж. Беннета «Как преуспеть в бизнесе, не потеряв душу»; Д. Принса «Божий план для твоих денег», С. Аделадажі «Научитесь руководить» та ін. Вважається, що це дає змогу реалізувати особисті творчі можливості віруючих, розвивати здібності у відповідних сферах життєдіяльності, кожна з яких є відображенням божественних якостей, закладених у людині.

Нині «Посольство Боже» – найбільша харизматична Церква в усій Європі, яка нараховує понад 30 тисяч членів та 70 дочірніх Церков. Розпочато будівництво Українського духовно-культурного центру на 15–20 тисяч осіб у місті Києві.

Активна соціальна робота ведеться Церквою в різноманітних напрямках. При Церкві організовано реабілітаційний центр «Любов» для алкогольно залежних, функціонує анонімний кабінет для ВІЛ-інфікованих. Видавництва «Фарес» і «Светлая звезда» сприяють поширенню книг, аудіо та відеокасет з проповідями відомих служителів Церкви. Представництва Церкви, її філіали та дочірні Церкви є в понад 300 містах і селах України, а також в інших країнах СНД, в країнах ближнього і далекого зарубіжжя, зокрема у США, Канаді, Індії, ПАР, Німеччині, Об'єднаних Арабських Еміратах, Латвії, Ізраїлі та Голландії [4, с. 56–57].

А почала розвиватися Церква з релігійної благодійної організації «Благовіст» та однієї громади харизматичного спрямування «Слово віри», які С. Аделадажа заснував у 1994 р.

Рік за роком Церква «Слово віри», яку через 8 років перейменують у «Посольство Боже», набирає активності та збільшує кількість вірних. У 1995 р. серед її адептів з'явилися президент та віце-президент концерну «Правекс» Леонід Черновецький та його дружина Аліна Айвазова. В тому ж році була створена місіонерська біблійна школа «Ісус Навин». З середини 1995 р. діяльність «Слова віри» поширюється за

межі України – було відкрито першу дочірню Церкву в Білорусі. 30 серпня 1998 р. релігійна організація «Слово віри» стала членом Російського об'єднання «Союзу християнських церков віри євангельської». Суспільна діяльність Церкви виявляється і в благодійництві, як на початках своєї історії, так і сьогодні. Хоча скандал з компанією «Kings Kapital» і зачепив репутацію цієї релігійної групи та її лідера Сандея Аделаджі (треба визнати, що фінансові справи є найбільш слабким місцем у релігійних організаціях, адже питання віри і довіри сприяють зростанню ймовірності надуживань), однак Церква не припиняє контролювати і стимулювати бізнесове середовище. При Церкві діє «Клуб молодих бізнесменів», який очолює Наталя Чижик, школа фінансової грамотності тощо.

Церква також працює з громадськими організаціями. Зокрема навчає, як створити громадську організацію та як знайти зовнішнє фінансування.

Робота з громадськими організаціями дає свій ефект. Проводяться також різноманітні служіння, що дозволяє релігійній організації вирости. Так, скажімо, Церква «Нове життя» стала відомою завдяки громадській ініціативі «День батька». Її лідер Олександр Марченко запропонував провести «День батька в Україні», подібно до такого свята в США. Для цього було зареєстровано «Міжнародний центр батьківства». Центр активно працює з державними установами і, попри свою релігійну спрямованість, сприяє інтеграції членів Церкви в суспільство та формуванню до неї позитивного ставлення. Для цього вони проводять різноманітні форуми. Наприклад, у Львові проводився форум «Роль батька в сім'ї». В ньому брали участь як державні службовці, так і громадські діячі, а також представники всіх християнських деномінацій.

«День батька» став тією ініціативою, яка сприяла утвердженню Церкви «Нове життя». Соціальне служіння «Нового життя» не обмежується батьківством. Це також і робота з матерями. У цьому контексті варто згадати акцію «Шалики в подарунок», під час якої жінки спільно плели шарфи. Спільна молитва та праця об'єднує жінок в єдину організацію. Служіння серед молоді та різні акції для молодих людей дозволяють пропагувати християнські цінності в молодіжному середовищі. Загалом розмаїтість служінь сприяє утвердженню позитивного іміджу організації в різних соціальних групах.

Ще однією з найбільш успішних харизматичних Церков України є Церква «Перемога». Географічно громади цієї Церкви розміщені майже у всіх регіонах України, хоча найбільше їх у Київській та Житомирській областях. В Церкві існує близько 40 різних «служінь» (виконання членами Церкви певного виду робіт), серед яких привертають увагу: служіння по навчальних закладах «Якщо не я, то хто?», праця у благодійних їдальнях (в різних районах Києва функціонує 27 таких їдалень, де харчується близько 630 осіб), служіння для бізнесменів і підприємців, служіння по лікарнях, місцях позбавлення волі, служіння «Лінія життя» (цілодобові консультації по телефону) тощо. Відтак, зрозуміло, що метою Церкви є охопити своєю увагою якомога більшу кількість людей усіх суспільних прошарків.

Телепередача Церкви «Голос Перемоги» транслюється на багатьох телеканалах: 37 канал («Гравіс»), ОГТРК (Кіровоград), «Симон» (Харків), «ТСД» (Дніпропетровськ), TBN Россия (Санкт-Петербург), CNL, Life TV, Нарва (Кабельне

телебачення) та ін. У Києві функціонує біблійна школа «Делатели царства», яка підготувала за понад десять років існування близько 1000 служителів Церкви. Діє також музична школа (школа прославлення «Псалміст»), творчо-освітній центр, «школа цілеспрямованого життя». Для спілкування серед парафіян Церкви налічується близько 700 «малих груп», які збираються вдома, за місцем праці, в кафе тощо.

Отже, поширення харизматичного руху в нашій державі здійснюється насамперед завдяки місіонерській активності й відзначається високою динамічністю. Сучасні українські харизматичні Церкви пройшли шлях від декількох громад сектантського типу до потужних харизматичних Церков та їхніх об'єднань. Їхня значущість у суспільному житті України посилюється не тільки за рахунок кількісного зростання харизматичних громад, а й шляхом якісних змін у внутрішньоцерковній та зовнішній політиці цих організацій – їхній суспільній відкритості, соціальній активності, участі у міжконфесійному діалозі.

Водночас потрібно підкреслити, що вплив харизматичних Церков на суспільні процеси в країні у висвітленні вітчизняних засобів масової інформації є значною мірою завищеним. Серед усіх релігійних громад, зареєстрованих в Україні, харизматичні спільноти складають лише близько 4 %, і поширені вони головним чином у центрі, на сході та півдні України. Для більшості українських харизматичних Церков властива активна проповідницька та благодійницька діяльність, залучення їхніх представників до сфери підприємництва, великого та малого бізнесу, а також активна участь у культурному та політичному житті країни.

Те, що свого найбільшого розповсюдження в Україні набули саме Церкви харизматичного спрямування, пояснюється не тільки більшою «близькістю» їхнього віровчення та культу до традиційних релігійних уявлень українців, ніж, наприклад, практика Церкви мормонів чи новоапостольців, а й активною соціальною роботою. Функціонують духовні навчальні заклади, існують харизматичні телеканали, видаються конфесійні друковані органи, практикується масштабна благодійна допомога серед різних категорій населення, що вирізняє ці Церкви серед інших новоутворень. Останнім часом лідери ряду харизматичних Церков намагаються грати активну роль у суспільних та політичних процесах, що, однак, найчастіше стає об'єктом гострої критики не лише засобів масової інформації, а й значної частини населення країни. Зокрема, «Посольство Боже» активно підтримувало свого адепта на виборах міського голови м. Києва і це дало свій результат. Тому вивчення ролі новітніх християнських течій у суспільних процесах, їхній вплив на політичні події є перспективним напрямком подальших досліджень.

Інші ж неохристиянські Церкви, порівняно з харизматами, значно закритіші перед суспільством, вони не проводять активної соціальної роботи, у них відсутні постійні контакти з іншими конфесіями та суспільством у цілому. Тож такі течії навряд чи здатні до масштабного розповсюдження на українських землях.

Можна зробити висновок, що суспільна діяльність, соціальне служіння є одним з важливих чинників поширення тої чи іншої течії в суспільстві.

1. Бабій М. Нові релігійні течії і культу в сучасній Україні (за матеріалами соціологічних досліджень) // Українське релігієзнавство. – 1996. – № 1. – С. 19–28.
2. Християнство доби постмодерну: Колект. монографія / За ред. А. Колодного. – Київ, 2005. – 309 с.
3. Вебер М. Социология религии (Типы религиозных сообществ) // Вебер М. Избранное. Образ общества. – Москва, 1994. – 607 с.
4. Петрик В. М., Ліхтенштейн Є. В., Сьомін С. В. та ін. Новітні та нетрадиційні релігії, містичні рухи у суспільно-політичній сфері України: Монографія. – Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 321 с.

SUMMARY

Myhaylo Shmigelsky

Social activity of the newest christian currents in Ukraine

In the article influence of christian flows is analysed on public life in modern Ukraine. The analysis of social work of christian religious is given organizations in Ukraine. In a tomu number the features of social service are exposed the newest christian motions. Key words: newest christian currents, social service, christian religious organizations.

Інна Шугальова,

*доцент кафедри історії України
Запорізького національного університету*

ШЛЮБНА ПРАКТИКА І ТРАДИЦІЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ В ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ¹

Характеризуються окремі аспекти повсякденного життя православного населення України впродовж ХІХ – початку ХХ ст.

Ключові слова: історія повсякденності, Православна Церква, шлюб, розлучення.

У сучасній історичній науці простежується тенденція до зростання інтересу дослідників до мікроісторії. Історики звертають увагу на різні аспекти повсякденного життя в минулі епохи. З'являються публікації, в яких характеризуються різні побутові, ментально-світоглядні особливості представників різних вікових категорій та відмінних суспільних станів.

Ця стаття також присвячена студіям повсякденного життя, зокрема такому його питанню, як шлюбно-розлучні справи в модерну добу. Предметом нашого дослідження виступило українське православне населення Російської імперії в ХІХ – на початку ХХ ст.

Після реформи Петра I до Церкви перейшла державна функція запису актів громадянського стану, реєстрації народжень, шлюбів, смертей. Кожен парафіяльний священик вів спеціальну книгу реєстрації актів громадянського стану – т. зв. метричні акти. Щомісячно звіти із статистикою передавалися до державних